

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ВАСИЛЬЧУК ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 340.12

**СПРАВЕДЛИВІСТЬ
ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА**

12.00.12 – філософія права

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Козловський Антон Антонович,
Національний транспортний університет,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Максимов Сергій Іванович,
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
професор кафедри філософії

кандидат юридичних наук
Романова Альона Сергіївна,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету
«Львівська політехніка»,
доцент кафедри теорії та філософії права

Захист відбудеться « 29 » березня 2013 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий « 26 » лютого 2013 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції до подальшої гуманізації права і законодавства обумовлюють дослідження правових понять, принципів та інститутів крізь призму людини як суб'єкта права. Суб'єктивні права є не лише засобом та умовою функціонування людини у правовому просторі, вони також визначають векторність правового прогресу, детермінують динаміку правової матерії, її рух і розвиток відповідно до потреб суспільної практики.

Гуманістично орієнтований суб'єктивно-правовий підхід може бути застосований для філософсько-правових досліджень природно-правових понять, серед яких провідне місце посідає категорія справедливості. До недавнього часу її традиційно розглядали як характеристику об'єктивного права, його ознаку і принцип, основну правову цінність, принцип правопорядку. При цьому, окрім єдності справедливості й об'єктивного права, важливим аспектом дослідження цієї категорії є її зв'язок із суб'єктивним правом, науковий пошук якого надасть можливість по-новому визначити її зміст, функції, межі та механізм застосування у праві.

Концептуальна модель, заснована на суб'єктивному праві особи, дозволить «юридизувати» поняття справедливості, надати йому правової визначеності та водночас перевести з числа абстрактних ідей до системи індивідуально значущих цінностей, визнати елементом індивідуальної правосвідомості.

Необхідність інтенсифікації досліджень у цьому напрямі значно посилюється зміною домінант у сучасних концепціях праворозуміння. Позитивізм з однобічним підходом у визнанні справедливим будь-якого нормативного акта з довільним змістом виявив методологічну неспроможність в обґрунтуванні поняття справедливості.

Нові тенденції у правопізнанні вимагають перегляду традиційних уявлень про закон як єдине джерело справедливості і формування особливого підходу до визначення цієї категорії у багатоаспектній сукупності концепцій праворозуміння з огляду на правову спадщину минулого, досягнення різних правових шкіл та специфічних методів правового пізнання.

Крім цього, постановка окресленої проблеми актуалізується підставами зовнішнього характеру – необхідністю сучасного переосмислення юридичного змісту категорії справедливості, потребою юридичної практики у концептуальній та системній розробленості цього поняття для його релевантного використання у правотворчій та правозастосовній діяльності.

Дореволюційний період розвитку російської та української філософсько-правової науки характеризувався етико-юридичним спрямуванням, що зумовило розуміння справедливості як насамперед морально-правової ідеї у працях М. М. Алексеєва, І. О. Ільїна, Б. О. Кістяківського, Й. О. Покровського, В. С. Соловйова, Б. М. Чичеріна та ін.

Радянські дослідники вивчали морально-етичний та соціально-філософський аспекти справедливості (праці З. А. Бербешкіної, С. І. Григор'єва, В. Є. Давидовича, О. Л. Дубко, І. А. Перелигіна, В. В. Степаняна). Загальнотеоретичні аспекти зв'язку права і справедливості досліджували Л. Г. Грінберг, О. І. Екімов, О. А. Лукашева, Г. В. Мальцев, А. І. Новиков.

У західному правознавстві помітну роль у розробці сучасного розуміння категорії справедливості відіграли філософсько-правові, суспільно-політичні та загальнотеоретичні дослідження Ж.-Л. Бержеля, Р. Дворкіна, Е. Левінаса, Д. Ллойда, Р. Нозіка, О. О'Нейл, Т. Оноре, Г. Радбруха, П. Рікера, Дж. Ролза, М. Сендела, Л. Л. Фуллера, Ф. А. фон Хайєка, Х. Л. А. Харта, О. Хьоффе, Р. Циппеліуса та ін.

Сучасні російські дослідники Ю. В. Александров, С. С. Алексєєв, В. А. Бачинін, В. В. Булгаков, А. Л. Вязов, В. П. Малахов, С. В. Моїсеєв, В. С. Нерсесянц, Ю. Є. Перм'яков, А. А. Соловйова, В. І. Хайруллін, В. О. Четвернін здебільшого присвячують увагу аксіологічно-правовим та теоретико-історичним аспектам категорії справедливості. Проблеми реалізації принципу справедливості в окремих галузях права вивчають Д. Л. Кондратюк, У. А. Омарова, О. В. Рагузіна, Л. В. Щеннікова.

Значення принципу справедливості у процесах українського державотворення та розбудови незалежної правової держави аналізуються у дослідженнях І. М. Луцького, В. В. Сокурєнка, О. І. Троян. Зв'язок категорій справедливості та законності розглядається у дослідженнях С. В. Околітої, В. В. Самохвалова, І. В. Строкова, категорій справедливості та толерантності – О. М. Тарасишиної. Філософський зміст категорії справедливості вивчають Аль Сувейлан Х., Л. І. Верєцька, Н. В. Гайворонюк, О. Г. Коломієць.

Важливі наукові положення, на яких ґрунтується сучасне розуміння категорії справедливості, розроблені у працях О. О. Бандури, М. Г. Братасюк, Є. В. Бурлая, В. П. Горбатєнка, В. К. Грищука, О. В. Грищук, В. Б. Ковальчука, А. А. Козловського, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, О. М. Костєнка, М. В. Костицького, Л. В. Кравченко, В. І. Кузнєцова, В. В. Ладичєнка, С. І. Максимова, О. О. Мєрежка, Ю. М. Оборотова, В. С. Пазєнка, М. І. Панова, О. В. Петришина, С. П. Погребняка, М. В. Поповича, П. М. Рабіновича, С. П. Рабіновича, А. С. Романової, В. М. Сєліванова, С. С. Сливки, О. В. Стовби, В. І. Темченка, А. С. Токарської, М. М. Цимбалюка, Ю. С. Шемшучєнка, В. В. Шишка, В. В. Шкоди.

Актуальність теми дослідження пов'язана з відсутністю у вітчизняній юридичній науці комплексного монографічного дослідження структурно-функціонального змісту справедливості як категорії права.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження пов'язана з комплексною науково-дослідною темою кафедри теорії та історії держави і права Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича «Правова природа особистості в структурі громадянського суспільства» (номер державної реєстрації 0106U003616).

Мета і задачі дослідження. Основна мета дослідження полягає у тому, щоб на основі новітніх досягнень теоретико-правової науки, результатів філософсько-правових досліджень обґрунтувати справедливість як категорію права.

Відповідно до поставленої мети у дослідженні розв'язуються такі задачі:

- розкрити особливості філософського та морально-етичного розуміння категорії справедливості;
- дослідити розвиток поняття справедливості в історії правової думки;
- визначити особливості розуміння категорії справедливості у сучасних західних правових концепціях;
- з'ясувати загальнотеоретичні характеристики і сформулювати визначення справедливості як категорії права;
- розкрити онтологічний зміст категорії справедливості;
- дослідити гносеологічну функцію категорії справедливості;
- розкрити аксіологічний зміст категорії справедливості;
- дослідити методологічну функцію категорії справедливості;
- визначити особливості реалізації принципу справедливості у конституційному праві України;
- дослідити справедливість як принцип кримінального права;
- з'ясувати особливості реалізації принципу справедливості у цивільних правовідносинах;
- порівняти специфіку застосування принципу справедливості у національному та міжнародному праві.

Об'єктом дослідження є сфера суспільних відносин, у якій виникає і реалізується справедливість.

Предметом дослідження є справедливість як категорія права.

Методи дослідження були обрані відповідно до об'єкта і предмета, а також мети й завдань наукового пошуку. Методологічне підґрунтя дисертації становить комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних принципів, підходів, методів і прийомів.

Метод філософської діалектики застосовувався під час розгляду опозицій «справедливість–несправедливість», «цінність–антицінність», «раціональне–ірраціональне», «абсолютне–відносне», «ідея–техніка» (підрозділи 1.1, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3). Аксіологічний підхід став основою з'ясування інтенцій справедливості щодо забезпечення потреб суспільства, зважаючи на ціннісні орієнтації (підрозділ 2.3). Історичний метод дозволив у ретроспективі розкрити основні концептуальні підходи до розуміння категорії «справедливість» (підрозділ 1.2). Порівняльний метод був застосований з метою з'ясування загального, подібного та відмінного у філософському, морально-етичному та юридичному розумінні поняття справедливості

(підрозділ 1.1). Системний метод дозволив розглянути справедливість як складову права, проаналізувати окремі різновиди правових відносин (обмін, розподіл, відплата), у яких реалізується справедливість, визначити місце категорії справедливості у системі правових понять та категорій (підрозділ 1.4). Структурно-функціональний метод сприяв розгляду гносеологічної та методологічної функцій категорії справедливості у праві (підрозділи 2.2 та 2.4). Застосування методу моделювання дозволило розкрити фундаментальні аксіоматичні основи таких конструкцій справедливості, як «кожному своє», «трактувати однакові випадки однаково, а різні по-різному» (підрозділи 1.4 та 2.1).

За допомогою спеціально-юридичного методу виявлено механізми нормативного закріплення принципу справедливості в окремих галузях права України, зокрема у конституційному, кримінальному та цивільному праві (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3) та особливості реалізації категорії справедливості у національному та міжнародному праві (підрозділ 3.4).

Використання методу тлумачення (герменевтики) права зумовлювалося насамперед необхідністю з'ясування та інтерпретації змісту правових норм, які регламентують справедливість (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4).

Застосування цього підходу також забезпечило адекватне тлумачення світоглядних трактувань справедливості у праві мислителями різних епох (підрозділ 1.2).

Принципи методологічного плюралізму та взаємодоповнюваності позбавили роботу тенденційності, дозволили використати широкий спектр наукових поглядів з метою узагальнення теоретичного матеріалу, вироблення обґрунтованих висновків і пропозицій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняному правознавстві комплексним монографічним дослідженням системно-концептуального змісту справедливості як категорії права, функцій, форм та механізму її реалізації у правовій системі України. На захист виносяться положення:

вперше одержано:

- формулювання змісту категорії справедливості як ідеї визнання суб'єктивного права особи усіма учасниками правових відносин та констатацію того, що формою реалізації цієї ідеї є принцип справедливості, який об'єктивується в обмінних, розподільчих та відплатних правовідносинах;
- визначення обміну, розподілу та відплати як видів відносин, у яких реалізується принцип справедливості, а не окремих видів справедливості;
- положення щодо необхідності дослідження категорії справедливості, застосовуючи комплексний підхід, заснований на єдності онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та методологічних характеристик справедливості як категорії права з метою встановлення її структурно-функціонального змісту;

удосконалено:

– розуміння справедливості як категорії та принципу у правовій системі України. Запропоновано в процесі її дослідження ґрунтуватися на ідеї визнання суб'єктивного права особи та враховувати суб'єктивно-об'єктивний характер справедливості;

– трактування справедливості у конституційно-правових відносинах. В контексті актуалізації ідеї визнання суб'єктивного права особи у сучасних відносинах владування-підпорядкування визначено, що справедливість є критерієм легітимації державної влади та умовою її суверенності;

– розуміння принципу справедливості у кримінальному праві. Запропоновано його розуміння як засобу захисту особи винного від сваволі державної влади;

– обґрунтування принципу справедливості у цивільно-правових відносинах. Визначено, що у договірних, спадкових та правовідносинах власності справедливість детермінує підстави та механізм обмеження суб'єктивних цивільних прав;

дістало подальший розвиток:

– розуміння справедливості як онтологічно-субстанційної основи права. Доведено необхідність її дослідження у взаємозв'язку ідейно-духовного та практично-регулятивного аспектів;

– обґрунтування справедливості як гносеологічної детермінанти права. Визначено її зв'язок із категорією істинності у поєднанні раціональних та ірраціональних методів правового пізнання;

– дослідження ціннісно-антиціннісної динаміки аксіологічного змісту категорії справедливості. Доведено, що її аксіологічна структура містить як ціннісні, так і антиціннісні характеристики;

– визначення справедливості як сутнісного методу права. Доведено, що його складовими є: вимога домірності, заборона перевищення необхідної міри, вимога однакового поводження, заборона безпідставного вимагання права та заборона зловживання правом.

Практичне значення одержаних результатів полягає насамперед у можливості їх використання для:

– вдосконалення чинного законодавства шляхом імплементації категорії справедливості у тексти нормативно-правових актів;

– правореалізаційної діяльності органів державної влади та посадових осіб, зокрема у сферах кримінального та цивільного судочинства;

– здійснення офіційного та неофіційного тлумачення норм права;

– подальших наукових розробок філософсько-правових та загальнотеоретичних аспектів категорії справедливості;

– навчально-методичних цілей у процесі підготовки фахівців-юристів – у викладанні курсів «Філософія права» і «Загальна теорія права», а також під час підготовки підручників та навчальних посібників з відповідних дисциплін.

Положення дисертації використані здобувачем для проведення практичних занять з окремих тем курсу «Філософія права» і спецкурсу «Справедливість як категорія права» на юридичному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Особистий внесок здобувача. Наукове дослідження справедливості як категорії права виконане дисертантом самостійно. Положення, викладені у дисертації та винесені на захист, розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження були покладені в основу доповідей на: Всеукраїнській науковій конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави і політології» (11–12 грудня 2002 р., м. Львів); Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (20 лютого 2003 р., м. Тернопіль); II Всеукраїнській науковій конференції молодих науковців, аспірантів і студентів «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави» (5–6 грудня 2003 р., м. Одеса); Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми державотворення та захист прав людини в Україні» (21 травня 2004 р., Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Рівненська обл.); XIII Історико-правовій конференції «Право в системі соціальних норм: історико-юридичні аспекти» (20–22 травня 2005 р., м. Чернівці); Міжнародному круглому столі «Законодавча дефініція: логіко-гносеологічні, морально-психологічні і практичні проблеми» (21–23 вересня 2006 р., м. Чернівці); III Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (23–24 березня 2007 р., м. Луцьк); Науково-теоретичній конференції «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (26 січня 2008 р., м. Київ); V Міжнародній науково-практичній конференції «Наука–практика–освіта» (23 травня 2008 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові реформи в Україні: проблеми реалізації» (16–17 лютого 2011 р., м. Київ); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (17 лютого 2012 р., м. Львів).

Публікації. Наукові результати дисертації викладені в опублікованих матеріалах вищезазначених конференцій та в 11 статтях у журналах та збірниках, 10 з яких входять до переліку наукових фахових видань з юридичних наук.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить чотири підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Обсяг основного тексту дисертації становить 188 сторінок. Список використаних джерел (318 найменувань) розміщений на 30 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, з'ясовано стан дослідження проблеми, на розв'язання якої спрямовується науковий пошук, зазначено зв'язок роботи з науковими планами, визначено мету, задачі, об'єкт та предмет дослідження, його наукову новизну та положення, винесені на захист.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження поняття справедливості у філософії і праві» присвячено огляду вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, в якій розглядається категорія справедливості, та визначенню методологічних засад дослідження.

У *підрозділі 1.1 «Обґрунтування концепції справедливості у контексті категорії філософії і етики та методологічного інструментарію дослідження»* справедливість розглядається як філософське та морально-етичне поняття. Визначено, що деонтологічність, історизм та емпіричність зумовлюють специфіку справедливості як філософської категорії, яка відображає конкретно-історичні уявлення про належну міру відповідності між діями і відплатою на підставі емпіричного зіставлення та оцінки декількох соціальних явищ. У філософських дослідженнях підкреслюється аксіологічний зміст справедливості та її гуманістична спрямованість.

В етиці категорія справедливості трактується як моральна чеснота і моральна норма. Справедливість як характеристика морального суб'єкта є базовою добродієністю, в якій відображено взаємозумовленість інших моральних чеснот: неупередженості, об'єктивності, чесності, послідовності тощо. Нормативний зміст справедливості проявляється, по-перше, у вимозі відповідного ставлення індивіда до інших людей та суспільства в цілому та, по-друге, в обов'язку не допускати несправедливого поводження з боку інших осіб щодо самого себе.

У *підрозділі 1.2 «Інтерпретація справедливості в історії правової думки»* визначено, що право завжди розглядалося як виразник справедливості, як спосіб її об'єктивації у суспільних відносинах. Вивчення ідей та поглядів мислителів різних епох дало можливість простежити динаміку змісту цього поняття. У підрозділі акцентовано увагу на положеннях і рекомендаціях щодо вдосконалення системи права і наближення її до ідеалу справедливості, сформульованих давньогрецькими мислителями, римськими юристами, філософами Нового часу, представниками німецької класичної філософії, а також українськими та російськими філософами дореволюційного періоду, які є актуальними й нині, в умовах сучасної державно-правової дійсності.

У *підрозділі 1.3 «Справедливість в сучасних західних правових концепціях»* визначено, що множинність та суперечливість методологічних підходів до пізнання справедливості свідчить про актуальність цього дослідницького напрямку. Для сучасної західної філософсько-правової науки

характерні такі основні тенденції: дослідження категорії справедливості з позицій теорії суспільного договору, концептуалізація ідеї справедливості на засадах принципу формальної рівності та кореляція цього принципу з поняттям «дух закону».

У підрозділі 1.4 «Загальнотеоретичні характеристики справедливості як категорії права» структуровано юридичний зміст категорії справедливості та сформульовано авторське визначення досліджуваного поняття. Проаналізовано справедливість як ідею та як принцип права. Доведено суб'єктивно-об'єктивний характер поняття справедливості, філософсько-правовим підґрунтям якого є ідея визнання всіма учасниками суспільних відносин суб'єктивного права особи, що належить їй на підставі природного права, закону (позитивного права) або договору. Визначено нормативну та індивідуальну передумови об'єктивації справедливості у правових відносинах та межі застосування цього поняття у сфері права.

У розділі 2 «Зміст та основні функції категорії справедливості у праві» досліджується онтологічний та аксіологічний зміст категорії справедливості та її гносеологічна і методологічна функції.

У підрозділі 2.1 «Онтологічний зміст справедливості» обґрунтування вибору напряму дослідження пов'язується зі змістом категорії справедливості у праві, що розкривається у двох аспектах, які взаємозумовлюють один одного. Справедливість як субстанційна основа права, підґрунтя усєї правої системи є онтологічною засадою права та позначає ідеальний стан належної правової впорядкованості суспільних відносин. Справедливість розглядається як сутнісна ідея, що покликана гармонізувати і вдосконалювати систему права та систему законодавства, як правовий ідеал, до реалізації якого слід прагнути. З іншого боку, категорія справедливості є регулятивним принципом, який втілюється у приписах законодавства, детермінує способи та методи регламентації конкретних правових відносин, є засобом збалансування інтересів та цілей суб'єктів права, розв'язання правових конфліктів.

У підрозділі 2.2 «Гносеологічна функція справедливості» визначено, що категорія справедливості здебільшого не охоплюється предметом дослідження правової гносеології. Проте саме це поняття концентрує у собі евристичні можливості права, обумовлює процес, напрямки й методи правового пізнання. Належне пізнання правової дійсності зумовлює прийняття справедливого рішення у конкретній юридичній ситуації, сприяє створенню релевантної моделі регулювання суспільних відносин. Основним завданням права є побудова суспільних відносин на засадах справедливості. Така мета права детермінує й сам процес правового пізнання, який є глибинною сутністю, змістом права. У підрозділі аналізується зв'язок справедливості з центральною категорією правової гносеології – істиною, а також досліджуються методи пізнання справедливості у праві.

Підрозділ 2.3 «Аксіологічний зміст категорії справедливості» подає розгляд її ціннісних та антиціннісних характеристик. Структуру аксіологічного змісту категорії справедливості складають: по-перше, ціннісний аспект, який характеризує справедливість 1) як правову цінність; 2) як компонент ціннісної природи права; 3) як оціночну категорію, та, по-друге, антиціннісний аспект, який проявляється у суперечності між справедливістю і правовою доцільністю, ефективністю права та правовою стабільністю.

Діалектична єдність ціннісних та антиціннісних характеристик справедливості полягає у тому, що справедливість, викриваючи окремі аксіологічно-правові суперечності, сприяє якісному вдосконаленню системи права, стимулює до постійного розвитку, пошуку нових способів і засобів ефективного регулювання суспільних відносин і таким чином оптимізує ціннісні властивості права.

У *підрозділі 2.4. «Методологічна функція категорії справедливості у праві»* визначено, що справедливість як юридико-ситуаційний орієнтир задає вихідні параметри конкретної методології. І формулювання загальної норми права, і розгляд окремої юридичної справи мають спільну мету – обрання правильного варіанта рішення, що обумовлює використання відповідних засобів. Потреба у справедливому рішенні зумовлює застосування спеціального методу.

Зміст справедливості як методу права розкривають спеціальні прийоми, або вимоги та заборони, дотримання яких забезпечує реалізацію принципу справедливості та вдосконалення системи права в цілому. Складовими справедливості як методу права є: 1) вимога домірності (пропорційності, адекватності); 2) заборона надмірності (заборона перевищення необхідної міри); 3) вимога однакового поводження; 4) заборона безпідставного вимагання права; 5) заборона зловживання правом. За допомогою цих прийомів потенційне рішення перевіряється на його відповідність чи невідповідність справедливості.

Розділ 3 «Особливості реалізації принципу справедливості у правовій системі України» містить чотири підрозділи.

У *підрозділі 3.1 «Справедливість як правовий принцип Конституції України»* проаналізовано норми та інститути конституційного права, в яких втілено принцип справедливості. У сфері конституційного закріплення прав та свобод людини і громадянина справедливість проявляється як ідея визнання непорушності та невідчужуваності суб'єктивних прав особи, забезпечення та гарантування яких з боку державної влади відповідає не лише інтересам самої особи, але й держави. Справедливість у конституційно-правових відносинах гарантується за допомогою встановлення спеціально-дозвільного принципу «дозволено робити лише те, що прямо передбачено законом» як основної засади здійснення владних повноважень посадовими особами державних органів.

Підрозділ 3.2 «Специфіка дії принципу справедливості у кримінальному праві» присвячено дослідженню змісту принципу справедливості в контексті основних філософсько-правових концепцій щодо визначення підстави кримінальної відповідальності та мети покарання. Доведено, що призначення справедливого покарання ґрунтується насамперед на вимозі домірності, що означає відповідність призначеного покарання характеру й тяжкості вчиненого злочину. Досліджено значення принципу справедливості для досягнення основних цілей покарання, його співвідношення та зв'язок з іншими принципами кримінального права, зокрема принципами законності, індивідуалізації покарання та гуманізму.

У підрозділі 3.3 «Особливості дії принципу справедливості в сучасних цивільних правовідносинах» справедливість розглядається як принцип цивільного права, як форма реалізації у цивільних правовідносинах ідеї визнання суб'єктивного права особи. Проаналізовано норми цивільного законодавства, які покликані прямо чи опосередковано окреслити межі свободи індивіда у цивільно-правових відносинах. Визначено, що однією з підстав обмеження індивідуальних правомочностей у цивільному праві є справедливість. Попри особливе значення свободи у сфері приватноправового регулювання, доведено, що норми окремих інститутів цивільного права утверджують пріоритет справедливості щодо свободи. До них належать: інститути права власності та спадкування, а також інститут договору.

У підрозділі 3.4 «Справедливість як механізм взаємодії національного і міжнародного права» в контексті філософсько-правового дослідження цілей національного та міжнародного права визначено, що категорія справедливості поєднує характерні для цих систем тенденції до узагальнення та індивідуалізації. В межах кожної національної правової системи розробляється і функціонує унікальна, індивідуальна концепція справедливості, яка ґрунтується на визнаній у цьому суспільстві системі правових та соціальних цінностей, враховує національно-психологічні особливості та відображає напрям історичного розвитку і становлення системи права цієї конкретної держави. Водночас сучасна національна концепція справедливості враховує міжнародний досвід формулювання цієї категорії у перспективі взаємодій з іншими державами. Для міжнародного права національні концепції справедливості є джерельною базою для розробки поняття транснаціональної або міжнародної справедливості.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичні узагальнення наукових позицій, які сприяли виробленню нового підходу щодо розуміння концептуальної природи та структурно-функціональної специфіки справедливості як категорії права.

Застосовані методи дали змогу обґрунтувати достовірність результатів дослідження, які полягають у такому:

1. Фундаментальною рисою філософського та етичного розуміння справедливості є її соціальний характер. Справедливість як філософська категорія є відображенням конкретно-історичних уявлень про належну міру відповідності між діями і відплатою на підставі емпіричного зіставлення та оцінки декількох соціальних явищ. Категорія справедливості в етиці розглядається як найвища моральна чеснота і моральна норма, зміст якої проявляється, по-перше, у вимозі певного ставлення індивіда до інших людей та суспільства в цілому та, по-друге, в обов'язку не допускати несправедливого поводження з боку інших осіб щодо самого себе.

2. В історії правової думки справедливість завжди пов'язувалася з державою як спеціальним механізмом, що володіє здатністю примушувати суб'єктів до належної поведінки, і правом як системою загальнообов'язкових приписів та норм, у яких справедливість одержує зовнішнє вираження та закріплення. У теоретичних розробках моделі ідеальної держави справедливість розглядалась як особливий порядок організації державного ладу, за якого панує соціальна гармонія інтересів та потреб різних верств суспільства, правителя і населення, а також забезпечується розподіл соціальних ролей членів суспільства відповідно до їхніх здібностей.

3. У сучасних західних правових концепціях основою справедливості вважається формальний принцип рівності «тракувати однакові випадки однаково, а різні – по-різному». Оскільки для повного розуміння справедливості принцип рівності є недостатнім і вимагає доповнення, коригуючим елементом принципу рівності є дух закону або мета закону, з'ясування яких забезпечує його наповнення сутнісним змістом і допомагає уникнути формального розуміння справедливості.

4. Справедливість як категорія права є фундаментальним правовим поняттям, зміст якого становить ідея визнання суб'єктивного права особи, що належить їй на підставі природного права, закону (позитивного права) або договору, усіма учасниками правових відносин. Формою реалізації цієї ідеї є принцип справедливості, який виражається у юридичній формулі «кожному своє право». Такий підхід до розуміння категорії справедливості забезпечує єдність форми і змісту, є концептуальною основою для структурно-функціонального аналізу справедливості як категорії права та обґрунтовує механізм застосування принципу справедливості у правовій системі України.

Передумовами реалізації принципу справедливості у правових відносинах є втілення ідеї визнання суб'єктивного права особи на особистісному та нормативному рівнях, тому факторами, що забезпечують справедливий порядок правового регулювання, є усвідомлення учасниками правовідносин ідеї визнання суб'єктивного права особи та закріплення ідеї та принципу справедливості у нормах права.

Обмін, розподіл і відплата є видами правових відносин, у яких реалізується справедливість, а не її окремими видами. У зазначених відносинах справедливість як ідея визнання суб'єктивного права особи завжди проявляється у застосуванні формули «кожному своє право» у конкретних правовідносинах та визначенні на цій підставі адекватного порядку розв'язання юридичного конфлікту.

5. Онтологічний зміст справедливості як категорії права розкривається у двох взаємопов'язаних аспектах: ідейно-духовному та практично-регулятивному. У першому з них справедливість, враховуючи духовну природу людини та духовну сутність права, розглядається як особлива ідея, орієнтир та підґрунтя усієї системи права. Другий аспект категорії справедливості – як регулятивного правового принципу – розкриває формула «кожному своє», яка передбачає справедливий розподіл прав та обов'язків людей як суб'єктів права. Усвідомлення дуалістичної природи онтологічного змісту категорії справедливості забезпечує її адекватне розуміння: як сутнісної ідеї права та регулятивного правового принципу.

Справедливість є духовним підґрунтям права. Завдяки такій онтологічній основі право розуміють як особливу форму духовної творчості. Воно стає глибоким за змістом явищем суспільного життя, а не сприймається як сукупність державно-владних приписів.

Регулятивний зміст категорії справедливості відображає формула «кожному своє», відповідно до якої визначається обсяг прав та обов'язків людей у суспільстві. У формулі «кожному своє» здійснюється поєднання категорій рівності та свободи. Справедливість – це розумний баланс між надмірною рівністю і неконтрольованою свободою. Саме у зв'язку із категорією справедливості поняття рівності та свободи набувають теоретичної визначеності; окреслюються межі їх практичного і нормативного застосування.

6. Справедливість детермінує процес правового пізнання, визначає способи, методи, цілі й напрями правового пізнання. Її гносеологічна функція полягає у тому, що поняття справедливості концентрує у собі пізнавальні можливості права. Належне пізнання правової дійсності зумовлює прийняття справедливого рішення у конкретній юридичній ситуації, сприяє створенню адекватної моделі, норми, правила для регулювання суспільних відносин.

У взаємодії зі справедливістю центральна категорія правової гносеології – істина – трансформується в істинність як постійний пошук та наближення до істини. З'ясування істини є передумовою реалізації справедливості у правових відносинах. Істинність як динамічний процес пізнання є одним із засобів забезпечення справедливості у конкретних правовідносинах, тому гносеологічна складова є невід'ємним елементом концептуальної природи справедливості, що відкриває насамперед її конкретно-правове ситуативне розуміння.

Пізнання справедливості здійснюється у взаємозв'язку раціональних та ірраціональних методів. Правове відчуття як ірраціональний компонент правового пізнання є відчуттям справедливості, тобто духовно-емоційним переживанням правової ситуації та інтуїтивним віднайденням такого способу і порядку її розв'язання, який сприймається як належне. Порівняно з логічними методами та прийомами ірраціональний компонент здійснює допоміжну функцію щодо правового пізнання справедливості, проте його застосування є необхідним у випадках нормативної невизначеності, а також конкуренції рівнозначних суб'єктивних прав.

7. Справедливість є складною аксіологічною категорією, якій притаманні як ціннісні, так і антиціннісні характеристики, і лише у їх поєднанні та взаємозв'язку повною мірою розкривається аксіологічний зміст категорії справедливості.

Ціннісний аспект визначає справедливість: 1) як правову цінність, 2) як компонент ціннісної природи права, 3) як оціночну категорію.

Зміст справедливості як правової цінності розкривається в особистісному та загальносоціальному значеннях. На особистісному рівні значимість справедливості для окремого індивіда полягає у цінності визнання його суб'єктивного права. Загальносоціальна значимість справедливості виражається у її реальній здатності утверджувати повагу до права, забезпечувати режим законності та правопорядку, високий рівень правової свідомості й культури.

У системі правових цінностей справедливість є конститутивною правовою цінністю, яка визначає ціннісну природу самого права. Право як духовний феномен засноване на ідеї справедливості, а його норми й приписи закріплюють і втілюють у суспільне життя принцип справедливості.

Справедливість як оціночна категорія є критерієм легітимації як системи права в цілому, так і окремих правових інститутів. Застосування справедливості як оціночної категорії щодо окремих аспектів правової дійсності означає визначення ступеня втілення ідеї справедливості у системі права.

Антиціннісні характеристики справедливості є її невід'ємними властивостями, вони розкривають її сутнісні ознаки, без яких розуміння аксіологічного змісту справедливості є неповним. Антицінність справедливості полягає у тому, що вона за своїм змістом може протистояти іншим аксіологічно значимим правовим ідеям і принципам, зокрема: правовій доцільності, ефективності та стабільності.

8. Справедливість є сутнісним методом права, зміст якого складає система методологічно значимих настанов, вимог і заборон, послідовне додержання яких забезпечує прийняття справедливих юридичних рішень, справедливих норм права, обумовлює реалізацію принципу справедливості у правовій системі держави. Складовими справедливості як методу права є: вимога домірності, заборона перевищення необхідної міри, вимога однакового поведіння, заборона безпідставного вимагання права та заборона

зловживання правом. Комплексне додержання зазначених вимог та заборон уповноваженими владними суб'єктами необхідне і у правотворчій, і у правозастосовній діяльності. Функції справедливості як методу права полягають у тому, що зазначені вимоги та заборони визначають напрями правового впливу, зумовлюють обрання адекватного способу регулювання суспільних відносин, визначають форми реалізації норм права, сприяють вдосконаленню системи законодавства, мінімізують можливості зловживання правом.

9. У конституційно-правових відносинах справедливість є критерієм легітимації державної влади та умовою її суверенності. Принцип справедливості реалізується шляхом забезпечення рівної та відкритої процедури доступу до державних посад. Відображенням принципу «кожному своє» у діяльності державних органів є розподіл компетенції між різними гілками влади, а також визначення меж повноважень та сфери діяльності кожної з них. Дотримання уповноваженими суб'єктами у своїй професійній діяльності вимоги домірності, заборони перевищення необхідної міри, вимоги однакового поведіння та заборони зловживання правом забезпечує здійснення державної влади на засадах справедливості.

10. Принцип справедливості у кримінальному праві як одна з умов досягнення цілей покарання застосовується у відплатних правовідносинах і конкретизується у правилі «кожному – те, що він заслужив». Законність та індивідуалізація покарання є передумовами реалізації принципу справедливості у кримінальному праві. Додержання цього принципу є також проявом гуманізму кримінального права, людського ставлення до кожного порушника.

Реалізація принципу справедливості під час призначення покарання є засобом охорони правопорушника від сваволі державної влади, а також можливої помсти з боку потерпілого.

11. У цивільних правовідносинах принцип справедливості детермінує сферу приватної автономії особи. Нормативні обмеження цивільних прав суб'єкта обумовлені реалізацією у цивільно-правових відносинах ідеї визнання суб'єктивного права іншої особи. Підставою обмеження прав суб'єкта у цивільних правовідносинах є право іншої особи або обов'язок самого суб'єкта, що виникають на підставі природного права, закону або договору. Хоча провідною ідеєю цивільного права як сфери приватноправового регулювання є свобода, окремі норми цивільного законодавства, зокрема норми інститутів права власності, спадкування та договору, на підставі принципу справедливості обмежують свободу індивіда, утверджуючи пріоритет справедливості щодо свободи. У цивільних правовідносинах справедливість розуміють як досягнення компромісу між правами й інтересами власника та інших суб'єктів права, спадкодавця і спадкоємців, а також сторін у договорі.

12. Категорія справедливості, поєднуючи тенденції узагальнення та індивідуалізації сучасних правових систем світу, відображає механізм взаємодії національного і міжнародного права. Поняття справедливості у вигляді принципу міжнародного права об'єктивоване у нормах багатьох міжнародно-правових документів. Зміст справедливості як принципу міжнародного права розкривається у вимогах поміркованості, домірності та публічності. Вимога поміркованості передбачає обмеження державами своїх цілей та інтересів заради забезпечення міжнародного миру й безпеки. Вибір адекватних способів і методів досягнення цілей держав складає зміст вимоги домірності. Публічність означає, що принципи і правила, за якими держава провадить свою зовнішню діяльність, повинні бути відкритими для інших суб'єктів міжнародних відносин, публічно відомими.

Юридична наука здатна виробити особливе розуміння категорії справедливості, зважаючи на правову спадщину минулого, досягнення різних правових шкіл та специфічних методів правового пізнання. Справедливість як категорія права має власне юридичний зміст, який визначає її функціональне призначення та можливість практичного застосування у сфері права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Васильчук В.О. Філософські засади справедливості та невід'ємні права людини / В.О. Васильчук // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. – Випуск VIII. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 8–11.
2. Васильчук В.О. Формальна та реальна справедливість у концепції прав людини / В.О. Васильчук // Проблеми філософії права. Том I. – Київ–Чернівці : Рута, 2003. – С. 154–156.
3. Васильчук В.О. Справедливість як категорія кримінального права / В.О. Васильчук // Прокуратура, людина, держава. – 2005. – № 8 (50). – С. 102–108.
4. Васильчук В.О. Справедливість як духовна основа права / В.О. Васильчук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць : Вип. 273 : Правознавство. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 5–9.
5. Васильчук В.О. Онтологічний зміст справедливості як категорії права / В.О. Васильчук // Ерліхівський збірник юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : Випуск 4–5. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 42–45.
6. Васильчук В.О. Зміст і значення справедливості у міжнародному праві / В.О. Васильчук // Проблеми філософії права. Том III. – № 1-2. – Київ–Чернівці : Рута, 2005. – С. 293–298.

7. Васильчук В.О. Аксіологічний зміст категорії «справедливість» у праві / В.О. Васильчук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць : Вип. 311 : Правознавство. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 28–33.

8. Васильчук В.О. Категорія справедливості: філософське, етичне та юридичне розуміння / В.О. Васильчук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць : Вип. 333 : Правознавство. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 20–24.

9. Васильчук В.О. Методологічна функція категорії справедливості у праві / В.О. Васильчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія Право : Випуск 6. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2006. – С. 68–70.

10. Васильчук В.О. Гносеологічна функція категорії справедливості у праві / В.О. Васильчук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць : Вип. 402 : Правознавство. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 12–17.

11. Васильчук В.О. Принцип справедливості у цивільних правовідносинах: філософсько-правовий аспект / В.О. Васильчук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць : Вип. 538 : Правознавство. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 17–24.

12. Васильчук В.О. Справедливість у правовому вимірі / В.О. Васильчук // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть : тези доповідей Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (20 лютого 2003 р., м. Тернопіль). – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – С. 17.

13. Васильчук В.О. Проблема соціальної справедливості в сучасному праворозумінні / В.О. Васильчук // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави і політології : матеріали I Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої пам'яті докторів юрид. наук, професорів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчікова / відп. ред. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2003. – С. 27–30.

14. Васильчук В.О. Основні функції справедливості: філософсько-правовий аспект / В.О. Васильчук // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції молодих науковців, аспірантів і студентів, присвяченої пам'яті докторів юрид. наук, професорів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчікова / відп. ред. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2004. – С. 14–16.

15. Васильчук В.О. Справедливість як категорія міжнародного права / В.О. Васильчук // Наукові записки : Серія «Право» : Вип. 5. – Острог : Вид-во національного університету «Острозька академія», 2004. – С. 364–369.

16. Васильчук В.О. Категорія справедливості у сучасному праворозумінні / В.О. Васильчук // Право в системі соціальних норм: історико-юридичні аспекти: матеріали XIII історико-правової конференції (м. Чернівці, 20–22 травня 2005 р.). – Чернівці : Рута, 2005. – С. 268–274.

17. Васильчук В.О. Аксіологічний зміст категорії справедливості у праві / В. О. Васильчук // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. тез наук. доповідей за матеріалами III Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 23–24 березня 2007 р.) / уклад. М.Л. Варченко, Н.М. Гончарова, В.В. Махіча, С.С. Савич, І.Ф. Урина. – Луцьк, 2007. – С. 17–18.

18. Васильчук В.А. К вопросу об определении категории «справедливость» в современном украинском законодательстве / В.А. Васильчук // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, морально-психологические и практические проблемы : материалы Международного круглого стола (г. Черновцы, 21–23 сентября 2006 г.) / под. ред. В.М. Баранова, П.С. Пацуркивского, Г.О. Матюшкина. – Нижний Новгород : Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – С. 566–575.

19. Васильчук В.О. Методологічна функція категорії справедливості у праві / В.О. Васильчук // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права : тези доповідей наук.-теорет. конф. (Київ, 26 січня 2008 р.) / редкол. : Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, М.В. Костицький та ін. ; передмова О.М. Джужі. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 33–35.

20. Васильчук В.О. Справедливість як механізм взаємодії національного і міжнародного права / В.О. Васильчук // Наука-практика-освіта : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 травня 2008 р.) / упорядник Л.Т. Коломієць. – К. : ДОРАДО, 2008. – С. 73–75.

21. Васильчук В.О. Особливості реалізації принципу справедливості у правовідносинах власності (філософсько-правовий аспект) / В.О. Васильчук // Правові реформи в Україні : проблеми реалізації : міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 16–17 лютого 2011 р.) : у 4-х т. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2011. – Т. 2. – С. 68–70.

22. Васильчук В.О. Принцип справедливості у конституційних правовідносинах: філософсько-правовий аспект / В.О. Васильчук // Проблеми державотворення та правотворення в Україні : тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17 лютого 2012 р.). – Львів, ЛьвДУВС, 2012. – С. 65–68.

АНОТАЦІЯ

Васильчук В.О. Справедливість як категорія права. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2013.

Дисертація присвячена філософсько-правовому дослідженню концептуального змісту категорії справедливості, її сутнісних характеристик

у сфері права та особливостей застосування у вітчизняній правовій системі. Необхідність дослідження справедливості як категорії права обґрунтовується не лише потребами теоретичних та галузевих юридичних наук, але й потребами юридичної практики, які зумовлені використанням категорії справедливості у законодавстві та відсутністю одноставного загальнотеоретичного розуміння зазначеного поняття.

У дисертації доведено, що справедливість як категорія права є фундаментальним правовим поняттям, зміст якого становить ідея визнання суб'єктивного права особи, що належить їй на підставі природного права, закону (позитивного права) або договору, для всіх учасників правових відносин. Формою реалізації цієї ідеї є принцип справедливості, який виражається у юридичній формулі «кожному своє право». Такий підхід до розуміння категорії справедливості забезпечує єдність форми і змісту, є концептуальною основою для структурно-функціонального аналізу справедливості як категорії права та обґрунтовує механізм застосування принципу справедливості у правовій системі України. Вперше у дослідженні категорії справедливості застосовано комплексний підхід, заснований на єдності онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та методологічних характеристик справедливості як категорії права з метою виявлення її структурно-функціонального змісту.

Ключові слова: справедливість, право, категорія права, принцип права, суб'єктивне право, цінність.

АННОТАЦИЯ

Васильчук В.А. Справедливость как категория права. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2013.

Диссертация посвящена философско-правовому исследованию концептуального содержания категории справедливости, её сущностных характеристик в сфере права и особенностей применения в отечественной правовой системе. Необходимость исследования справедливости как категории права обосновывается не только потребностями теоретических и отраслевых юридических наук, а также потребностями юридической практики, которые обусловлены использованием категории справедливости в законодательстве и отсутствием единого общетеоретического понимания указанного понятия.

Особое внимание в диссертации уделено раскрытию онтологического и аксиологического содержания справедливости как категории права, а также её гносеологической и методологической функции. При этом указывается, что

онтологическая сущность категории справедливости раскрывается в двух взаимосвязанных аспектах: идейно-духовном и практически-регулятивном. Осознание дуалистичной природы справедливости обеспечивает её адекватное понимание: как сущностной идеи права и как регулятивного правового принципа. Справедливость детерминирует процессы правового познания, определяет способы, методы, цели и направления правового познания. Её гносеологическая функция состоит в том, что понятие справедливости концентрирует в себе познавательные возможности права. Надлежащее познание правовой действительности обуславливает принятие справедливого решения в конкретной юридической ситуации, способствует созданию релевантной модели, нормы, правила для регулирования общественных отношений. Обоснована справедливость как сложная аксиологическая категория, которой свойственны как ценностные, так и антиценностные характеристики, указано, что только в их взаимосвязи в полной мере раскрывается аксиологическое содержание справедливости. Исследуется справедливость как метод права, содержание которого составляет система методологических установок, требований и запретов, последовательное соблюдение которых обеспечивает принятие справедливых юридических решений, справедливых норм права и в целом способствует реализации принципа справедливости в правовой системе государства.

Составляющими справедливости как метода права являются: требование соразмерности, запрет на превышение необходимой меры, требование одинакового отношения, запрет на безосновательное притязание права и запрет на злоупотребление правом.

Рассмотрены философско-правовые аспекты понимания и применения принципа справедливости в отдельных отраслях права Украины, в частности в конституционном, уголовном и гражданском праве, а также специфика понимания и соотношение справедливости как категории национального и международного права.

В диссертации обосновано, что справедливость как категория права является фундаментальным правовым понятием, содержание которого составляет идея признания субъективного права личности, которое принадлежит ей на основании естественного права, закона (позитивного права) или договора, для всех участников правовых отношений. Формой реализации этой идеи является принцип справедливости, который выражается в юридической формуле «каждому своё право». Такой подход к пониманию категории справедливости обеспечивает единство формы и содержания, является концептуальной основой для структурно-функционального анализа справедливости как категории права и обосновывает механизм применения принципа справедливости в правовой системе Украины. Впервые при исследовании категории справедливости применён комплексный подход, основанный на единстве онтологических, гносеологических, аксиологических

и методологических характеристик справедливости как категории права с целью обнаружения её структурно-функционального содержания.

Ключевые слова: справедливость, право, категория права, принцип права, субъективное право, ценность.

ANNOTATION

Vasylchuk V.O. Justice as a Category of Law. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of candidate of legal sciences on speciality 12.00.12 – Philosophy of law. – The Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2013.

The thesis is devoted to philosophical legal research of conceptual substance of the category of justice, its essential characteristics in the legal sphere and also peculiarity of application at the Ukrainian national legal system. The necessity of research of justice as a category of law is substantiated by requirements of the legal science and also by requirements of the legal practice which are conditioned by legislative usage of category of justice and absence of its common comprehension.

The thesis argues that justice as a category of law is a fundamental legal concept, which contains of an idea of recognition of individual rights, which is founded on natural law, positive law or agreement by all participants of legal relations. The principle of justice is a form of implementation of this idea and it is expressed in formula «own rights for everyone». Such method of approaching to the understanding of the category of justice ensures unity of form and content and serves as conceptual basis for the structural and functional analysis of justice as a category of law and substantiation of the mechanism of application of principle of justice at the legal system of Ukraine. For the first time was used integrated approach of research, which was based on unity of the ontological, gnosiological, axiological and methodological characteristics of justice as a category of law.

Key words: justice, law, category of law, legal principles, individual rights, human values.

Підписано до друку 22.02.2013 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 22-13.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.